

5. Новицький О. М. Фольклористична та етнографічна діяльність А. І. Димінського. *Народна творчість та етнографія* (Київ). 1980. № 6. С. 38–40.
6. Олійник Ірина. Андрій Димінський – етнограф Поділля другої половини XIX століття. *Етнічна історія народів Європи* (Київ). 2005. Вип. 19. С. 121–127.
7. Линник П. Андрій Димінський. *Голос* (Берлін). 1945. № 6. 21 січня. С. 3.
8. Інститут рукописів Національної бібліотеки НАН України ім. В. Вернадського (*далі – ІР НБУ*), ф. 36, од. зб. 709–713.
9. Шалак Оксана. Українські народні пісні записані А. Димінським на Поділлі. *Подільська старовина: збірник наукових праць* / Відп. ред. В. А. Косаківський. Вінниця, 1993. С. 389–395.
10. Казки та оповідання з Поділля в записах 1850–1860-х років [Матеріали А. І. Димінського] / Упоряд. М. Левченко, передм. А. Лобода. Київ, 1928. Вип. I–II. 598 с.
12. Лист Миколи Левченка до Євфимія Сіцінського від 10 листопада 1928 р. Родинний архів А. М. Трембіцького. Оригінал, 1 арк.
11. *Труды этнографическо-статистической экспедиции в Юго-Западный край. Материалы и исследования, собранные д. чл. П. П. Чубинским*. Т. 1: СПб., 1872. Вып. 1. XXX, 224 с. С. XVI.
13. ІР НБУ, ф. 1, од. зб. 24871, 25028.
14. Линник П. Андрій Димінський. *Голос* (Берлін). 1945. № 7. 24 січня. С. 2.

Олександр Красян

РУСИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ НА ПОДІЛЛІ В 1930-ТІ РР.

Анотація. У статті розглянуто процеси русифікації освіти на Поділлі у 1930-ті роки в контексті загальної політики радянської влади щодо уніфікації культурного та освітнього середовища в Україні. Особливу увагу приділено боротьбі з українізаційними ініціативами, репресіям проти інтелігенції та освітян, а також змінам у структурі навчальних закладів. Проаналізовано роль російської мови та культури у формуванні «пролетарської інтернаціональної культури», а також вплив цих процесів на етнічні меншини та україномовне населення регіону.

Ключові слова: русифікація, Поділля, освіта, українізація, Радянський Союз, 1930-ті роки, тоталітаризм, етнічні меншини, російська мова, культурна уніфікація.

Oleksandr Krasyan

RUSSIFICATION OF UKRAINIAN EDUCATION IN PODILLIA IN THE 1930S

Abstract. The article examines the processes of Russification in education in Podillia during the 1930s within the broader context of Soviet

policy aimed at unifying the cultural and educational environment in Ukraine. Special attention is given to the suppression of Ukrainization initiatives, repressions against the intelligentsia and educators, and changes in the structure of educational institutions. The role of the Russian language and culture in shaping the "proletarian international culture" is analyzed, as well as the impact of these processes on ethnic minorities and the Ukrainian-speaking population of the region.

Keywords: *Russification, Podillia, education, Ukrainization, Soviet Union, 1930s, totalitarianism, ethnic minorities, Russian language, cultural unification.*

На початку 1930-х років у Радянському Союзі спостерігалось посилення централізації влади. Після короткого періоду українізації, яка мала на меті залучення українського населення до радянської ідеології, політичний курс змінився у бік уніфікації та придушення національної самобутності. У 1933 році радянське керівництво під проводом Йосипа Сталіна офіційно оголосило боротьбу з «українським буржуазним націоналізмом». Це слугувало виправданням для репресій проти української інтелігенції, зокрема вчителів, науковців, письменників та інших діячів культури.

На початку 1930-х років керівництво СРСР рішуче взяло курс на утвердження тоталітарного політичного режиму та уніфікацію освітнього процесу в Радянській Україні. Центральним елементом цієї політики було піднесення російської мови та культури, які стали основою для створення нової «пролетарської інтернаціональної культури». Звільнення й переслідування співробітників Наркомосу УСРР на чолі з Миколою Скрипником ознаменували остаточне згортання політики українізації.

На Поділлі ця зміна супроводжувалася репресіями проти членів комісії з українізації, вчителів та освітян, які у 1920-х роках активно просували національні ініціативи. У місцевій пресі таких діячів називали «петлюрівсько-націоналістичними елементами», звинувачуючи їх у нібито занедбанні шкіл для національних меншин, примусовій українізації та нехтуванні інтересами російських шкіл [4, с. 12]

На районних вчительських конференціях 1930-х років часто звучали доповіді про успіхи у подоланні «націонал-ухильництва» та викоріненні «скрипниківської лінії» в освітніх закладах. Унаслідок цього деякі школи, які у 1920-х роках функціонували з українською мовою викладання, були переведені на російську. Наприклад, наприкінці 1933 року таке рішення було ухвалено делегатами вчительської конференції Могилів-Подільського району.

Одночасно відбувалося значне збільшення кількості класів у російських школах. Так, восени 1933 року на Проскурівщині кількість таких класів зросла з 9 до 1427. У 1933–1934 навчальному році загальна кількість учнів у Вінницькій області зросла на 13,9% порівняно з попереднім роком. Однак кількість учнів у школах із російською мовою викладання збільшилася на 33,2%, польською — на 18,5%, німецькою — на 58%, а чеською — на 51% [1, с. 12].

Аналіз офіційних документів 1933 року створює враження, що радянська влада пояснювала боротьбу з «перегинами політики українізації» прагненням покращити культурно-освітні умови для всіх етнічних груп, які проживали в УСРР: поляків, німців, євреїв та інших. Однак, такі заяви були здебільшого демагогічними.

Події другої половини 1930-х років демонструють протилежне: більшість польських навчальних закладів була реорганізована в українські, а кількість німецьких та єврейських шкіл суттєво скоротилася. Водночас мережа російських освітніх установ поступово, хоча й незначними темпами, продовжувала розширюватися. Це свідчить про прихований курс на русифікацію освіти, що супроводжувався одночасним згортанням можливостей для розвитку інших етнічних культур.

У другій половині 1930-х років працівники наросвіти, виконуючи розпорядження Наркомосу УСРР, значно збільшили кількість годин, відведених на вивчення російської мови та літератури в навчальних планах шкіл. Для моніторингу успішності регулярно проводилися контрольні роботи з цих предметів.

Результати перевірок засвідчили, що більшість учнів Поділля погано володіли російською мовою, часто писали диктанти з численними помилками. Крім того, якість викладання російської мови у школах регіону залишалася незадовільною: рівень підготовки вчителів був надзвичайно низьким, що негативно впливало на освітній процес [2, с. 3].

Місцеві чиновники пояснювали низький рівень знань з російської мови тим, що органи наросвіти «повільно ліквідують наслідки шкідництва в цій галузі», а «вороги народу спеціально зривали викладання російської мови та літератури в українських школах». Через дефіцит кваліфікованих кадрів у багатьох школах Поділля викладання російської мови доручали педагогам, які виконували це як додаткове навантаження і самі володіли мовою на недостатньому рівні.

Перед учителями ставили завдання створювати в населених пунктах літературні гуртки та семінари для поглибленого вивчення російської мови та літератури. У 1939 році в Кам'янець-Подільському учительському інституті відкрили спеціальність «Російська мова та література», випускники якої викладали ці дисципліни в початкових школах регіону. Місцеві газети активно популяризували російську літературу, зокрема твори Миколи Чернишевського («Що робити»), Максима Горького («Мати») та Михайла Шолохова («Піднята цілина»).

Отже, у 1930-х роках, під прикриттям боротьби з «перегинами українізації», центральні та місцеві органи влади активізували русифікаційні заходи у сфері освіти. Це призвело до поступового скорочення кількості шкіл з українською мовою навчання та збільшення частки закладів, де викладання здійснювалося російською мовою.

Водночас слід зазначити, що в аграрному регіоні Поділля, де понад 90% населення у середині 1920-х років проживало в сільській місцевості, ці процеси наприкінці 1930-х років лише почали набирати обертів. Більшість сільських шкіл усе ще залишалися україномовними,

що демонструє лише початковий етап русифікаційного впливу в цьому регіоні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Національні меншини України у ХХ столітті: історико-правовий аспект. – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. – К., 2000. – 356 с.; Національні меншини в Україні 1920–1930-ті роки. – К.: Четверта хвиля, 1996
2. Національні меншини України у ХХ столітті: історико-правовий аспект. – К., 2000. – С. 17
3. Нестеренко, В. А. Росіяни на Поділлі в період «коренізації» (20-і роки ХХ ст.) / В. А. Нестеренко // Науковий збірник історичного факультету. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. – Кам'янець-Подільський, 2000. – Том. 6. – С. 205-211.
4. Роговий, В. М. Україно-російські етнонаціональні відносини в Україні в 20- 30-х рр. ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук / В. М. Роговий. – К., 2001. – 19 с.

Юрій Зінько

АНТИРЕЛІГІЙНІ ДІЇ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ВЛАДИ НА ВІННИЧЧИНІ У 1930 - Х РР.

Анотація. У статті досліджується політика більшовицької влади стосовно обмеження й ліквідації релігії та побудови «безвірницької» радянської держави. Висвітлено антицерковні дії більшовиків, їх репресивні заходи щодо священнослужителів та віруючих, показано опір релігійних спільнот антирелігійним заходам влади на теренах Вінниччини у 1920-х – 1930-х рр.

Ключові слова: Релігія, церква, духовенство, віруючі, більшовики, антирелігійна пропаганда.

Yuriy Zinko

ANTIRELIGIOUS ACTIONS OF THE BOLISHE AUTHORITY IN VINNYTSIA REGION IN THE 1930S - 1940S.

Abstract. The article examines the policy of the Bolshevik government regarding the restriction and liquidation of religion and the construction of a "faithless" Soviet state. The anti-church actions of the Bolsheviks, their repressive measures against clergy and believers are highlighted, and the resistance of religious communities to the anti-religious measures of the authorities in the Vinnytsia region in the 1920s and 1930s is shown.

Keywords: Religion, church, clergy, believers, Bolsheviks, anti-religious propaganda.